

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Ecaterina cea Mare - Memoriile țarinei care a schimbat lumea /
Ecaterina cea Mare; trad. din lb. franceză,
pref. și note de Anca Irina Ionescu
București: Herald, 2018

ISBN 978-973-111-525-2

I. Ionescu, Anca Irina (trad.)

94

Ecaterina cea Mare

Memoriile țarinei
care a schimbat lumea

Traducere din limba franceză, prefată și note:
ANCA IRINA IONESCU

Mémoires de l'Impératrice Catherine II, écrits par elle-même
LONDRES, TRÜBNER & CIE, 60 PATERNOSTER ROW. 1959.

EDITURA HERALD
București, 2018

CUPRINS

Prefață - Ecaterina a II-a - adolescenta însingurată 5

Partea I - Din 1729, anul nașterii sale, până în 1751 29

PETRU AL III-LEA, tatăl și mama sa	29
1744	36

Partea a II-a - Din 1751 până la sfârșitul anului 1758 192

1752	201
1753	218
1754	241
1755	264
1756	283
1757	299
1759	347

Redactor:

Andreea Roșet

DTP:

Codruț Radu

Corector:

Elena-Anca Coman

ISBN 978-606-588-380-1
ISSN 2610-389X

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare a informației, fără permisiunea editorului. Ediție în limba română publicată de Editura Herald. Copyright © 2018

3844 LĂZĂR VASILESCU

PREFĂTĂ **ECATERINA A II-A** **ADOLESCENTA ÎNSINGURATĂ**

Multe personalități marcante ale istoriei au simțit nevoie să-și scrie memoriile; ulterior, acestea au devenit o sursă inegalabilă de cunoaștere a autorilor și a epocii în care au trăit. Trebuie să ne punem însă întotdeauna următoarea întrebare: ce anume îi îndeamnă să facă aceste destăinuirii? Motivele pot fi diverse, depinzând de perioada în care își redactează memoriile și de scopul pe care îl îndeplinesc acestea. Spre deosebire de un jurnal intim, care este elaborat imediat ce se produce evenimentul, când impresiile sunt încă proaspete în memorie, pentru a consemna trăirea pozitivă sau negativă care rezultă de aici – căci adesea jurnalul intim este o formă de comunicare cu sine, de limpezire a propriilor gânduri, de depășire a unor momente dificile –, memoriile sunt scrise de obicei la relativ mult timp după ce au avut loc evenimentele descrise, după ce sentimentele au avut timp să se decanteze. Consecințele lor sunt cunoscute și învățămintele trase din ele au fost absorbite. Dacă jurnalul intim servește ca o su-

păpă de descărcare a conștiinței și poate fi uneori indicat și ca formă de terapie psihică, memoriile reprezintă o modalitate atât de autojustificare, cât și de prezentare avantajoasă în fața publicului. Motivația diferită a celor două forme de relatate a propriei vieți se reflectă și în faptul că jurnalul intim este, așa cum îi spune și numele, o scriere personală, destinată propriei lecturi, în timp ce memoriile sunt, de regulă, destinate publicării.

La câteva ore după moartea împărătesei Ecaterina, fiul ei, împăratul Pavel I al Rusiei, a ordonat să se sigileze toate hârtiile rămase de la mama sa, printre care se afla și un manuscris în limba franceză ieșit în întregime de sub mâna împărătesei, purtând o adresare în limba rusă: „Alteței Sale Imperiale, Țareviciul, Marele Cneaz Pavel, fiul meu iubit”. Acesta era textul publicat în 1859, la Londra, cu o prefată de A. Herzen. Însemnările din manuscris se încheie brusc în anul 1759 și redau amintirile împărătesei din primii ani petrecuți la curtea imperială rusă.¹ Demn

¹ Ecaterina a scris mai multe serii de memorii, publicate în volumul al XII-lea al scierilor împărătesei, în ediția lui A.N. Pîpin: *Socinenia Imperatriți Ekaterinî II na osonovanii podlin-nâx rukopisei. C obeasnitelnâmi primeceaniami Akademika A.N. Pîpina*. Izdanie Imperatorskoi Akademii Nauk. Tom dvenadătii, Avtobiograficeskie zapiski s peatnadătatiu graviu-rami i odnim ofortom. Sanktpeterburg, 1907.

de remarcat este de la început faptul că, deși era o copilă de numai 15 ani atunci când a sosit în Rusia pentru a se căsători cu Marele Cneaz, moștenitorul tronului Imperiului Rus, Sophie Augusta Fredericka de Anhalt-Zerbst, care a renunțat la toate aceste nume și titluri complicate pentru a deveni simplu, Ecaterina, știa foarte bine ceea ce își dorea, așa cum consemnează în *Memorii*, exact în ordinea priorității:

- să plac împărătesei (căci de aceasta depindea întru totul soarta ei, odată ajunsă în Rusia);
- să plac soțului meu (căci prin el ajungea la tronul țării, ea nefiind în niciun fel înrudită cu familia țarilor ruși);
- să plac poporului rus (căci de acesta depindea menținerea la putere, dar nu în foarte mare măsură, căci țarul/țarina nu trebuia să țină prea mult seama de voința poporului și probabil că, oricum, prin „popor” Ecaterina se referea la nobili de la curte).

La puțin timp după ce sosise în Rusia, când la un moment dat i s-a spus că va trebui să-și facă bagajele și să plece înapoi acasă și constată că vesteala nu-l afectează deloc pe soțul ei, Ecaterina mărturisește: „Sentimentele lui îmi erau destul de indiferente, dar coroana Rusiei nu”.

Relațiile cu familia. Sophie de Anhalt-Zerbst s-a născut la 21 aprilie 1729 în Pomerania, la Stettin (astăzi Szczecin în Polonia), fiind fiica unui mic prinț german, Christian Auguste (1690–1747), prinț de Anhalt-Zerbst, și al Johannei-Elisabeth de Holstein-Gottorp (1712–1760), înrudită cu familia marilor duci de Holstein. Sophie a fost crescută de guvernanta ei franceză, Babet Cardel, care i-a insuflat dragostea pentru tot ceea ce era francez și despre care împărăteasa vorbește cu duioșie în memoriile ei.

Nu s-a bucurat niciodată de afectiunea mamei ei, deceptiionată la naștere că aceasta nu era băiat și concentrată apoi în întregime asupra celui de-al doilea copil, un băiat infirm, care a murit la vîrstă de 12 ani. Ecaterina consemnează că mama ei își vîrsa adesea nervii pe ea, pe când încă trăia fratele ei, pentru lucruri de care nu se făcea deloc vinovată. „Pe atunci nu înțelegeam de ce”, spune ea. După ce este aleasă ca soție pentru viitorul moștenitor al tronului Rusiei, este invitată de împărăteasa Elisabeta la curtea din Peterburg¹, unde vine însotită de mama ei, având încă o vîrstă prea fragedă pentru a călători singură. În loc să o sprijine, mama ei o persecută, o invidiază, îi interzice să meargă înaintea ei, deși în public

¹ Denumirea inițială a orașului Sankt Petersburg, dată de Petru cel Mare. (N. red.)

acest lucru nu era posibil din cauza rangului (Ecaterina era viitoarea Mare Cneaghină, eventual țarină a Rusiei, mama ei nu avea o astfel de poziție), profită de perioadele când este bolnavă ca să-i ia rochiile cele mai frumoase, i se pare întotdeauna că apartamentul rezervat fiicei ei este mai bun decât cel pe care îl primește ea. Dar Tânără Ecaterina știe să suporte totul în tăcere, prefăcându-se împăcată cu soarta, calitate care avea să-i fie de folos mai târziu.

Relația cu soțul cel nătâng și infantil este și mai dificilă. Cei doi nu se iubeau, se poate spune chiar că se detestau, iar Marele Cneaz nu se străduia cătuși de puțin să ascundă acest lucru: „Venea seara să petreacă împreună cu mine câteva momente, dar fără prea mare tragere de inimă; dimpotrivă, găsea mereu cu ușurință câte un pretext ca să scape de asta și să rămână la el, înconjurat de naivitățile lui copilărești despre care am vorbit”. Aceste naivități constau în joaca lui cu soldaței din diferite materiale, pe care îi aducea și în pat. Într-o seară, auzind zgomot în camera lor la o oră destul de târzie, guvernanta pe care o aveau și pe post de dulău de pază, a intrat să vadă ce fac, iar cei doi abia au apucat să ascundă jucăriile sub plapumă. După plecarea femeii, Marele Cneaz a continuat să se joace cu soldațeii lui.

Fără să se sinchisească de ridicoul situației, soțul o consulta în privința amantelor: „În acel moment se certase cu contesa Voronțova și era îndrăgostit de doamna Teplova, nepoata conților Razumovski. Când a vrut s-o vadă pe aceasta, m-a consultat în legătură cu modul în care să-și împodobească dormitorul”. Altă dată, întorcându-se târziu și beat de la o petrecere, s-a apucat să-i dea detalii referitoare la relația cu amanta sa și, întrucât Ecaterina se prefăcea că doarme, i-a dat un pumn în coaste ca să-o trezească. Viitoarea împărăteasă își dă curând seama că nu poate aștepta nimic bun de la această căsnicie: „Inima nu-mi prevăstea prea multă fericire, nu mă susținea decât ambiția”. Iar această ambiție îmbracă forme surprinzătoare de înțelepte pentru o fată atât de Tânără: „M-am ferit să fac confidențe altora, dar am început să reflectez serios la soarta care mă aștepta. M-am decis să menajez cât mai mult încrederea Marelui Cneaz¹,

¹ În versiunea românească, am adoptat titulatura Mare Cneaz, respectiv Mare Cneaghină, specifică literaturii și istoriografiei ruse și încetătenită în mare parte și la noi. Petru, soțul Ecaterinei, este numit în franceză *duc*, ceea ce acoperă ambele titluri ale sale, acela de domnitor al Ducatului de Holstein (pentru care limba rusă folosește termenul „Mare Herțog”) și de moștenitor al tronului Rusiei (pentru care se folosește titlul de „Mare Cneaz”). La fel, în privința celorlalte nume rusești, am adoptat varianta transliterată din rusă sau încetătenită în română, aşadar Lev, și nu Leon, Petru, și nu Pierre etc.

pentru ca acesta să mă considere cel puțin o persoană sigură pentru el, căreia poate să-i spună totul fără să suferă niciun fel de consecințe, ceea ce am reușit să fac foarte multă vreme”. Nenumăratele aventuri cu femei de cea mai joasă speță îi puneau totuși răbdarea la grea încercare, însă reușește să găsească și pentru asta o soluție înțeleaptă: „De aceea încercam să mă iubesc pe mine însămi și să nu fiu geloasă din cauza unui bărbat care nu mă iubea. Dar, ca să nu fiu niciodată geloasă, nu există altă modalitate decât să nu-l iubesc și eu.” O logică foarte simplă și un remediu eficient! De altfel, nu era chiar foarte greu să nu-l iubească pe bărbatul cu creier de copil, care o obliga să doarmă împreună cu o haită de câini pe care o ținea chiar în dormitor, unde îi tortura spunând că îi dresează și unde aceștia lătrau îngrozitor și răspândea un miros insuportabil. și tot aici a invitat-o o dată să asiste la execuția prin spânzurare, „conform regulamentelor militare în vigoare”, a unui şobolan care roseea capul unui soldațel de iască. Dezgustată, dar și amuzată, Ecaterina i-a reproșat că nu respectase totuși „regulamentele militare în vigoare”, deoarece şobolanului nu i se dăduse posibilitatea să fie audiat ca să se dezvinovătească.

Cu toată îngăduința pe care își propusese să-o aibă față de el, nu-i poate tolera fanfaronadele și minciunile sfruntate atunci când se lăuda că, pe

când era încă acasă, în Holstein, cu vreo trei, patru ani înainte de moartea tatălui său, învinsese singur o bandă întreagă de tâlhari care dădeau târcoale orașului: „Ei bine, am spus eu, ai început să faci acte de vitejie la o vârstă foarte fragedă, căci cu trei sau patru ani înainte de moartea ducelui, tatăl dumitale, nu aveai decât șase sau șapte ani și ai rămas, după cum spunea el, sub tutela unchiului meu, prințul moștenitor al Suediei; ceea ce mă miră, de asemenea, am adăugat, este faptul că tatăl dumitale, care nu avea alt fiu decât pe dumneata, și cum, din câte mi s-a spus, ai avut întotdeauna o sănătate delicată în copilărie, te-a trimis totuși să lupți împotriva tâlhарilor, și asta încă la vârsta de șase sau șapte ani.”

După nouă ani de căsătorie, Ecaterina era încă fecioară, căci soțul ei avea o infirmitate care ar fi putut fi înlăturată pe cale chirurgicală, dar îi era frică de operație. Cu toate acestea, principalul motiv pentru care fusese adusă la curtea Rusiei fusese ca „să producă” un moștenitor. Si cum nu existau analize ADN pe vremea aceea, împărăteasa Elisabeta i-a transmis fără ocolișuri, prin guvernanta ei, că este cazul să se străduiască mai mult în acest sens și să-l aleagă pe unul dintre cei doi tineri chipeși care îi făceau curte în acel moment, Saltikov și Narishkin, și care nu-i displăceau nici ei. Ecaterina reușește să rămână însărci-

nată, dar în același timp și Marele Cneaz acceptă să se opereze, astfel încât paternitatea viitorului moștenitor al tronului, Pavel I, rămâne incertă.

S-a spus despre Ecaterina că a avut o sexualitate debordantă, un număr mare de amanți, unii mai importanți, precum Grigori Orlov, care a ajutat-o să se proclame împărăteasă, sau Grigori Potemkin, cu care a împărțit, practic, puterea în a doua jumătate a domniei sale. A fost supranumită uneori Messalina Nordului, dar cei care atrăgeau atenția asupra sexualității ei intense uitau că aceasta era o calitate care se cerea în cel mai înalt grad capetelor încoronate de parte femeiască în toate timpurile. Contemporana ei, împărăteasa Maria Tereza, a avut 16 copii; un secol mai târziu, o altă mare împărăteasă cu care este comparată, Victoria a Angliei, a avut și ea nouă copii. Ecaterina a avut numai șase, pe care, din păcate, nu i-a putut concepe cu soțul legitim, dar nu din vina ei.

Lecturile Ecaterinei. Viața la curtea țarinei Elisabeta, fiica lui Petru I, o obliga la izolare, căci, după cum mărturisește, nu avea voie să iasă din apartamentul ei fără să ceară permisiunea împărătesei – motiv pentru care și-a umplut timpul și și-a mobilat gândirea încă de timpuriu cu lecturi dintre cele mai felurite, între care însă literatura istorică și filosofică a ocupat un loc aparte. Astfel,

pe lângă operele lui Platon și ale lui Voltaire, Plutarh, Tacit, Montesquieu, Madame de Sévigné, a citit, în perioada de formare descrisă în aceste *Memorii, Istoria generală a Germaniei* de Joseph Barre, *Memoriile* lui Pierre de Bourdeille, *Dictionarul istoric și critic* al lui Pierre Bayle, *Istoria Bisericii* de Cesare Baronio și multe altele, asupra cărora mărturisește că zăbovea și câțiva ani. Interesul ei pentru cărți era sincer și concretizat prin fapte, căci, în timpul domniei ei, curtea cheltuia 80 000 de ruble anual pentru achizițiile de cărți, iar în 1796 biblioteca Ecaterinei conținea circa 40 000 de volume, consultate frecvent.¹

Interesul ei timpuriu pentru filosofie a îndemnat-o chiar să scrie o lucrare intitulată *Portret al unui filosof la 15 ani*, dispărută împreună cu alte documente pe care le-a ars chiar ea. „Și chiar mi-am făcut portretul în scris și l-am intitulat *Portret al filosofului la cincisprezece ani* și l-am dat. Mulți ani după aceea, și anume în 1758, am regăsit acel portret și am fost uimită de profunzimea cunoștințelor despre mine însămi pe care le conținea. Din nefericire, l-am ars chiar în acel an, împreună cu toate celelalte hârtii ale mele, de teamă să nu păstreze vreunul în timpul nefericitei «Afaceri Bestujev»”. Era probabil și prima ei

¹ Simon Dixon, *Ecaterina cea Mare*, traducere și note de Alina Cârâc și Mihai Stoica, Ed. Artemis, București, 2004, p. 92.

încercare de retrospecție, reluată apoi la maturitate în diversele însemnări autobiografice.

Este cunoscut faptul că Ecaterina a fost în permanență atrasă și influențată de marii filosofi ai vremii. Ulterior, a ajuns să fie familiarizată cu lucrările iluminiștilor francezi, ba chiar i-a invitat pe enciclopediști să-și publice lucrările la Riga (aflată pe atunci în interiorul frontierelor Imperiului Rus), pentru a ocoli cenzura, oferă refuzată de aceștia, iar apoi i-a sprijinit individual de mai multe ori pe mulți dintre ei; de pildă, pe Diderot, atunci când acesta a avut nevoie de bani. Ecaterina s-a oferit să-i cumpere biblioteca, pe care apoi i-a lăsat-o tot lui, plătinându-i pentru custodie.

O relație cu totul deosebită a avut cu Voltaire, cu care a întreținut, începând din 1763 și până la moartea filosofului (în 1778), o bogată corespondență, frecvent publicată și amplu comentată de atunci încolo. Societatea franceză nu l-a agreat pe marele filosof, mai mult chiar, având consimțământul tacit al regelui Ludovic al XVI-lea, preoții din Paris au refuzat să-l înmormânteze. Ecaterina îi cere corespondentului ei, Grimm, căruia îi reproșează că nu a revendicat trupul filosofului pentru ea, să achiziționeze biblioteca acestuia (poate și pentru că se temea că bogata ei corespondență ar putea fi publicată, ceea ce nu-și dorea